

PREVENCIJA I LEČENJE GOJAZNOSTI KOD DECE I ADOLESCENATA U SRBIJI

Projekat Udruženja pedijatarata Srbije i Specijalne bolnice „Čigota“ Zlatibor

Epidemija gojaznosti jedan je od najozbiljnijih izazova za zdravlje stanovništva u zemljama Evropskog regiona Svetske zdravstvene organizacije (SZO). Prekomerna uhranjenost i gojaznost nalaze se u 20-30% dece i adolescenata u zemljama tog regiona SZO, a dramatičan trend godišnjeg porasta njihove učestalosti i udruženost sa drugim bolestima daju epidemiji gojaznosti u ovoj populacionoj grupi izuzetan ne samo zdravstveni, već i ekonomski i demografski značaj. Oko 60-85% gojazne dece školskog-prepubertetskog uzrasta ostaju gojazna i u odraslom dobu, što dovodi do ranije i češće pojave hroničnih nezaraznih bolesti (hipertenzija, rana ateroskleroza, dijabetes melitus tipa 2), kao i drugih endokrinih, ortopedskih i psihosocijalnih poremećaja. Udruženost gojaznosti i ovih oboljenja u tako ranom životnom dobu prouzrokuje skraćenje očekivane prosečne dužine života, doprinosi velikom opterećenju bolestima u narednoj generaciji i ugrožava funkcionisanje sistema zdravstvene zaštite i osiguranja.

Nastanak i širenje epidemije gojaznosti objašnjava se krupnim društvenim i ekonomskim promenama koje su u poslednjih nekoliko decenija zahvatile sve oblasti života u zemljama Evropskog regiona. Alarmantan porast prevalencije gojaznosti u mladoj populaciji, kao i odsustvo proverenih i efikasnih mera i programa prevencije suočio je zemlje ovog regiona s urgentnim javno-zdravstvenim izazovom ogromnih ekonomskih i socijalnih posledica. Ni jedna evropska zemlja nije do sada uspela da ostvari kontrolu nad ovom epidemijom. Gojaznost kod dece i adolescenata, kao i drugi oblici tzv. „novog morbiditeta“ – povrede i nasilje, zloupotreba psihoaktivnih supstanci i poremećaji seksualnog i reproduktivnog zdravlja, postali su na početku 21. veka vodeći uzrok oboljevanja i smrtnosti adolescenata u razvijenim zemljama.

Kancelarija SZO za Evropu prepoznala je ozbiljnost izazova i teške zdravstvene i socijalne posledice epidemije gojaznosti i tom problemu posvetila Ministarsku konferenciju zemalja Evropskog regiona u novembru 2006. godine u Istanbulu. Države članice, među kojima i naša zemlja, usvojile su predloženu **Evropsku povelju o suprotstavljanju gojaznosti** i preuzele obavezu izrade nacionalnih strategija odgovora na epidemiju gojaznosti.

U **Povelji** se ističe neophodnost sveobuhvatne međunarodne akcije na promeni sadašnjeg načina života i ostvarenju vizije u kojoj će zdravi stilovi vezani za ishranu i fizičku aktivnost biti društvena norma.

Neki od bitnih principa istaknutih u **Povelji** su:

- politička volja i angažovanje najviših predstavnika države da bi se postigla mobilizacija i saradnja među različitim sektorima društva; vlada i parlament svojom aktivnošću, uključujući usvajanje odgovarajuće politike i donošenje zakonskih mera, treba da osiguraju konzistentnost i održivost preventivnih akcija,
- partnerski odnosi među ključnim činiocima na svim nivoima: vlada, civilno društvo, privatni sektor, profesionalna udruženja, mediji, međunarodne organizacije,
- ministarstvo zdravlja treba da preuzme vodeću ulogu u podsticanju i vođenju multisektorskih akcija na nivou vlade, da predlaže nacionalnu strategiju i promoviše preventivne mere i obezbeđuje dijagnostiku i lečenje gojaznih osoba,
- sva relevantna ministarstva i agencije (poljoprivreda, trgovina, urbano planiranje i saobraćaj, ekonomija i finansije, rad i socijalna politika, obrazovanje, sport, kultura, turizam) treba da imaju bitne uloge u razvoju i sprovođenju preventivnih mera,
- posebnu pažnju treba obratiti vulnerabilnim grupama, kao što su deca i adolescenti,
- svi činioci u lancu proizvodnje i distribucije hrane od primarnih proizvođača do maloprodaje, uključujući udruženja poslodavaca i potrošača kao i reklamne agencije, treba da promocijom zdravih proizvoda i poruka ističu prednosti investiranja u zdrave opcije.

Godinu dana nakon Ministarske konferencije u Istanbulu, na 57. sednici Regionalnog Komiteta SZO za Evropu održanoj od 17 do 20 septembra 2007. godine u Beogradu, usvojen je **II akcioni plan u oblasti ishrane za period 2007–2012 godine** u kojem je zaustavljanje i suzbijanje trenda porasta prevalencije gojaznosti u dece i adolescenata svrstano među četiri glavna cilja za zemlje Evropskog regiona.

U **Evropskoj povelji za suprotstavljanje gojaznosti** naglašeno je da se epidemija može suzbiti. Vidljiv napredak, posebno u odnosu na decu i adolescente, može se postići u većini zemalja Regiona u narednih 4 - 5 godina, a najkasnije do 2015. godine treba da dođe do opadanja godišnje stope prevalencije gojaznosti.

Veoma je ohrabrujući podatak da je u nekim evropskim zemljama (Norveška) produženo porodijsko odsustvo za majke radi podsticanja dojenja označeno kao mera za prevenciju gojaznosti. Takav stav politike javnog zdravstva u Norveškoj - izraz saznanja da prirodna ishrana ima preventivnu funkciju u nastanku gojaznosti - imao je za rezultat da čak 75% porodilja u ovoj zemlji doje svoju decu do uzrasta od šest meseci. To saznanje je, između ostalog, podstaklo SZO na izradu novih standarda rasta zasnovanih na stopi rasta dece koja su isključivo dojena u prvih šest meseci života.

U naporima za sprečavanje gojaznosti sve više se koristi i kontrola i opozivanje reklamnih poruka na televiziji u cilju smanjivanja pritiska interesa proizvođača gotove hrane i bezalkoholnih pića na decu i adolescente. Takav vid zaštite dece od agresivnog TV marketinga opravdan je i zasniva se na članu 17 **Konvencije UN o pravima deteta** prema kojem države treba da „ohrabre razvoj odgovarajućih uputstava za zaštitu deteta od informacija i materijala štetnog za njegovo blagostanje“.

Udruženje pedijatarata Srbije i Specijalna bolnica „Čigota“ Zlatibor, imajući u vidu značaj problema gojaznosti i činjenicu da učestalost, prema podacima UNICEF-a, iznosi u Srbiji već 15% u dece uzrasta do pet godina, predložili su u oktobru 2007. godine Ministarstvu zdravlja i Republičkom zavodu za zdravstveno osiguranje realizaciju Projekta „Prevenција i lečenje gojaznosti kod dece i adolescenata u Srbiji“ u trajanju od 12 meseci.

U Projektu je definisano šest osnovnih ciljeva čije ostvarivanje treba da obezbedi efikasno učešće zdravstvenog, vaspitnog i obrazovnog sektora u Nacionalnoj strategiji za suprotstavljanje gojaznosti i pruži doprinos u podizanju svesti stanovništva o značaju pravilne ishrane za zdravlje:

- (1) Promocija medicinske i društvene opravdanosti prevencije i lečenja gojaznosti kod dece i adolescenata u javnosti i stručnim krugovima,
- (2) Edukacija zdravstvenih radnika, vaspitnog i obrazovnog osoblja, mlade populacije i roditelja (održavanje seminara i publikovanje brošura i agitki),

- (3) Promotivne i edukativne aktivnosti za medije i nevladine organizacije posvećene zdravlju i razvoju dece i omladine,
- (4) Izrada stručnih uputstava za pedijatre i druge zdravstvene radnike u saradnji sa Ministarstvom zdravlja, SZO i UNICEF-om,
- (5) Uvođenje programa prevencije i lečenja gojaznosti kod dece i adolescenata u obavezne sadržaje rada zdravstvenog, vaspitnog i obrazovnog sistema,
- (6) Osnivanje Centra za prevenciju i lečenje gojaznosti kod dece i adolescenata u Specijalnoj bolnici „Čigota“ Zlatibor.

S obzirom da je prevencija gojaznosti u ovom ranom uzrastu, bez sumnje, ključni deo buduće Nacionalne strategije, Ministarstvo zdravlja je odmah prihvatilo pokroviteljstvo nad Projektom i materijalno podržalo edukativne aktivnosti. U skladu sa postavljenim ciljevima od oktobra 2007. do juna 2008. održano je sedam promotivnih i edukativnih skupova širom Srbije. Seminari za pedijatre i saradnike iz domova zdravlja organizovani su u Beogradu, Subotici i na Zlatiboru, a do kraja trajanja Projekta njima treba obuhvatiti 25-30% svih pedijatara iz primarne zdravstvene zaštite sa teritorije Republike. Slični edukativni seminari planirani su i za profesore fizičkog vaspitanja u osnovnim i srednjim školama u našoj zemlji. Izrada i publikovanje priručnika, brošura i agitki namenjenih pedijatrijama i drugim zdravstvenim radnicima, kao i adolescentima i njihovim roditeljima odvija se u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i UNICEF-om, a neophodno je da se takve aktivnosti nastave i u narednom periodu.

Republički zavod za zdravstveno osiguranje u proleće 2008. godine odobrio je produženo lečenje i rehabilitaciju gojaznoj deci uzrasta 12-18 godina u trajanju od 21 dan jedanput godišnje, čime je omogućen početak organizovanih i grupnih programa za gojaznu decu i adolescente u stacionarnim uslovima.

Specijalna bolnica „Čigota“ Zlatibor ima dugogodišnje iskustvo u tretmanu gojaznosti kod odraslih, izvanredne klimatske i geografsko-saobraćajne pogodnosti, kao i neophodne uslove za pružanje laboratorijskih, fizijatrijskih i drugih usluga.

Otvaranje specijalizovanih ustanova – centara osposobljenih za programe suprotstavljanja gojaznosti i pružanje multidisciplinarnih usluga deci i adolescentima treba da bude u skladu sa demografskim i epidemiološkim odlikama zemlje. Imajući u vidu procenu prema kojoj prevalencija prekomerne uhranjenosti i gojaznosti u uzrastu 12 – 18 godina dostiže u Srbiji oko 100.000 dece pubertetskog doba i adolescenata, očigledna je velika potreba za osnivanjem više takvih centara u našoj zemlji. Preventivni i terapijski programi u ovakvim centrima posebno su pogodni za stariju decu i adolescente koji tokom kraćeg perioda, naročito u vreme letnjeg i zimskog raspusta, mogu podneti odvojenost od porodice. Uspostavljanjem uspešnih socijalnih veza sa vršnjačkom grupom podvrgnutom istom programu, postižu se bolji terapijski rezultati.

Specijalna bolnica „Čigota“ Zlatibor, očekujući izgradnju novog prostora za Centar za prevenciju i lečenje gojaznosti kod dece i adolescenata, izvršila je izmene i dopune svojih normativnih akata, kao i prostorno i kadrovsko prilagođavanje, sa ciljem što bržeg osposobljavanja za novu oblast delatnosti – pedijatrijsku rehabilitaciju. Delatnost Centra za prevenciju i lečenje gojaznosti kod dece i adolescenata, tj. obavljanje polikliničkih i hospitalnih aktivnosti odvijace se do daljeg u postojećim kapacitetima Specijalne bolnice „Čigota“. Te aktivnosti podrazumevaju, prema usvojenom Medicinskom pravilniku koji je izradio multidisciplinarni tim stručnjaka, edukaciju i rehabilitaciju u oblasti ishrane, primenu mera fizikalne rehabilitacije i psihološku obradu i tretman gojazne dece i adolescenata. Na izvršavanju radnih obaveza i zadataka u Centru su angažovani: specijalista pedijatar, specijalista fizikalne medicine, šest medicinskih sestara, viši medicinski tehničar, tri profesora fizičke kulture i drugi profili radnika. Planirano je redovno i povremeno učešće konsultanata iz oblasti pedijatrije, psihologije, fizičkog vaspitanja i drugih disciplina.

Kako, prema odluci Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje, ciljnu grupu korisnika u Centru čine gojazna deca uzrasta 12-18 godina, njihov prijem i boravak u trajanju od 21 dan planira se za period letnjeg i zimskog raspusta prema unapred određenim terminima u grupama od po 30 korisnika. Dogovor o prijemu takvih grupa obavlja prijemna služba Centra tokom školske godine nastojeći da zahteve upućene iz pedijatrijskih ustanova uskladi sa kapacitetima Centra, u cilju racionalnog korišćenja.

U Centar se tokom cele godine mogu primati i pojedinačni korisnici bilo na trošak zdravstvenog osiguranja ili na komercijalnoj osnovi, ali samo uz unapred zakazani prijem. Dogovor u takvom slučaju se postiže između odgovornog lekara pedijatrijske ustanove sa pedijatrom Centra. U Centar se, u skladu sa pozitivnim zakonskim propisima, mogu primati i gojazna deca i adolescenti iz susednih i drugih zemalja.

U Nacionalnoj strategiji suprotstavljanja gojaznosti treba ostvariti ravnotežu između interesa tržišta i odgovornosti države, pri čemu zakonske mere i preventivne intervencije treba da imaju populacioni karakter, a prava dece na zdravlje da se poštuju u najvećoj meri. Društvo u celini mora biti spremno da prihvati i podrži velike i neophodne promene svojih kulturnih i socijalnih vrednosti i normi.

S obzirom da je gojaznost, kao i neki drugi oblici „novog morbiditeta“ mladih, posledica savremenog načina života, a imajući u vidu odlike sistema zdravstvene zaštite i osiguranja i objektivne ekonomske mogućnosti naše zemlje, smatramo da su za suzbijanje gojaznosti u ovoj populacionoj grupi posebno značajne sledeće mere:

-izgradnja prostora za delatnost Centra za prevenciju i lečenje gojaznosti kod dece i adolescenata u kompleksu Specijalne bolnice „Čigota“ Zlatibor,

-uvođenje mera prevencije i lečenja gojaznosti kod dece i adolescenata u obavezne sadržaje rada pedijatrijske službe, kao i zaposlenih u vrtićima, osnovnim i srednjim školama; te mere treba da budu jasno definisane i istaknute u odgovarajućem segmentu Nacionalne strategije za suprotstavljanje gojaznosti,

-jačanje multisektorske saradnje zdravstvenog i obrazovnog sistema, medija, proizvođača hrane, trgovine i drugih činilaca (npr.zajednički preventivni programi pedijatrijske službe i nastave fizičkog vaspitanje u osnovnim i srednjim školama; dugoročne i dobro osmišljene aktivnosti promocije zdravog načina života u elektronskim i štampanim medijima; razvoj lanaca maloprodajnih objekata za decu i adolescente u kojima će se promovisati zdrava ishrana i zdravo odevanje za ove populacione grupe).

Beograd, 11.08.2008.

Predsednik Udruženja pedijatara Srbije

Prof.dr.Miloš Banićević